

МОЛОКОПЕРЕРОБНА ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНІСТЬ

***АНТОЩЕНКОВА В.В., К.Е.Н.,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА***

Постановка проблеми у загальному вигляді. Харчова промисловість в національній економіці відноситься до системоформуючих компонентів. Першочергове значення галузі – забезпечення населення повноцінними продуктами харчування. В системі агропромислового виробництва харчова промисловість тісно пов'язана з сільським господарством, як постачальником сировини, а отже ситуація в аграрному секторі має значний вплив і на функціонування переробних підприємств. Негативні тенденції, які спостерігаються за останні роки в сільському господарстві наклали свій відбиток на розвиток харчової промисловості, особливо галузей, які тяжіють до сировинних зон. Кризові тенденції та нестабільність соціально-економічної системи в Україні, особливо відчутно позначилась на виробничих галузях, в тому числі і молокопереробній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективного функціонування молокопереробної промисловості України приділяється значна увага в працях В. Янишина [1], С. Харченко [3], О. Маслака [5], А. Бондар [6], Ж. Жигалкевич [6].

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження стану молокопереробної промисловості України.

Виклад основного матеріалу. Молокопереробна галузь відноситься до молочної харчової промисловості. У молочної промисловості розрізняють: маслобійну, сироварну, молокопереробну й молочну галузі. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин, молочна промисловість є однією із провідних в структурі харчової індустрії України.

За період 1990-2013 рр. діяльність молокопереробних підприємств визначається рядом кризових тенденцій, пов'язаних, насамперед, із наростаючим дефіцитом сировини, зростанням цін на молочну продукцію при одночасному зниженні платоспроможного попиту населення, формуванням несприятливої кон'юнктури

світового ринку молокопродуктів.

Більшість існуючих на сьогодні молокозаводів створювалися ще в період до 1990 р., для якого особливістю було гарантоване планове надходження сировини при відносно дешевих матеріальних ресурсах, енергоресурсах, і робочій силі. Після розпаду Радянського Союзу в Україні залишилось більше, ніж 600 підприємств молочної галузі. Вони були розподілені за територіальним принципом між 25 обласними молочними об'єднаннями [2, С. 27].

Пік виробництва молочної продукції в Україні припадав на 1990 р. (радянські часи), коли за період з 1980 по 1990 р. УРСР збільшила на 39,2 % виробництво продукції з незбираного молока, на 33,6 % – виробництво тваринного масла, на 22,7% – виробництво жирних сирів, що в свою чергу збільшило і рівень виробництва цих продуктів на 1 особу (табл. 1).

Таблиця 1

**Виробництво основних груп молочних продуктів в Україні
в 1980, 1985, 1990 рр.**

Продукція	Обсяги виробництва продукції по роках, тис. т			1990 р. у % до 1980 р.
	1980 р.	1985 р.	1990 р.	
Продукція з незбираного молока (в перерахунку на молоко)	4620,2	5687	6432	139,2
у т.ч. на одну особу, кг	92,2	111,5	123,9	134,3
Тваринне масло	332,4	390	444,0	133,6
у т.ч. на одну особу, кг	6,6	7,7	8,6	130,3
Жирні сири	149,9	150,5	184,0	122,7
у т.ч. на одну особу, кг	3,0	3,0	3,5	116,7

*Джерело: розраховано автором за даними джерела [2].

Станом на 1980 р. найбільші потужності молокопереробної галузі, або точніше виробництва молочної продукції в перерахунку на молоко, були зосереджені в Донецькій (7,5 %), Київській (7,5 %), Дніпропетровській (6,7 %), Харківській (5,8 %), Одеській (5,4 %), Чернігівській (5,0 %). Незначні потужності зосереджені в західних областях. Найбільшу питому вагу у виробництві цільномолочної продукції займала Донецька область – 13,7 %, Київська – 10,5 %, Харківська – 7,4 %, Запорізька області – 6,9 %. Чернігівська область у

виробництві вершкового масла була лідером з показником на рівні 7,1 % [2, С. 32].

На початку 90-рр. ХХ ст. в Україні внаслідок того, що імпорту молочної продукції не був розвиненим, на внутрішньому ринку утворився дефіцит молокопродуктів. Після кризи 1998 р. внаслідок знецінення української гривні розпочався період відновлення зростання в агропромисловому секторі. Тимчасове зупинення поставок по імпорту сприяло зростанню попиту на вітчизняне молоко на внутрішньому ринку й розвитку виробництва в молочному секторі. Швидко збільшувалось виробництво сирів і деяких видів продукції з незбираного молока. Однак позитивні темпи зростання молочної промисловості відставали від позитивних темпів реальних доходів населення. У результаті, у споживанні деяких молочних продуктів, перш за все, сиру й масла тваринного походження зберігалась висока частка імпорту. Не дивлячись на те, що молочна промисловість України працювала в умовах недостатніх обсягів якісного молока-сировини, з початку 2000 р. обсяги виробництва основних видів молочної продукції зростає. Найбільший приріст демонстрували виробництво сирів та продукції з незбираного молока [3].

Основні тенденції, якими можна коротко охарактеризувати молокопереробну промисловість за станом на 2013 р. наступні: виробництво молока та молочної продукції на одну особу скоротилось на 46,5 %, порівняно з 1990 р., споживання молока та молочних продуктів на одну особу скоротилось на 40,8 %, що на 43,5 % менше раціональної норми споживання молока. Порівняно з попередніми роками спостерігається незначна тенденція до зростання виробництва і споживання.

О. Маслак вказує, що впродовж 2013 року на внутрішньому ринку молока спостерігалася відносна цінова стабільність. Здебільшого це пов'язано з відсутністю перепадів виробництва молочної сировини та діяльності переробних підприємств у сформованих в попередні роки сировинних зонах [4].

Найголовніша проблема, яка на сьогодні турбує молокопереробників – це сировина в необхідних для забезпечення виробничих потужностей об'ємах. А отже, формування сировинних зон для молокопереробних підприємств – це завдання номер один. Регіонально-сировинна база молокопереробної промисловості наближена та розвивається переважно до районів основної переробки: Київська, Харківська, Дніпропетровська, Вінницька, Чернігівська,

Полтавська, Житомирська, Хмельницька області.

Потрібно зауважити, що українська молочна промисловість працює у трьох основних напрямках діяльності: виробництво цільномолочної продукції, виробництво сирів та виробництво масла (а також сухого молока й казеїну). Найбільш емним в сировинному вимірі є виробництво сиру і масла, але найважливішим вважається виробництво цільномолочної продукції, оскільки це є продукти першої необхідності в споживчому кошику. Вироблена вітчизняна цільномолочна продукція майже повністю використовується для внутрішніх продажів. Істотна частина сирів, масла й сухого молока йде на експорт.

Бондар А. О та Жигалкевич Ж. М. зазначають, що вітчизняний ринок молочних продуктів володіє значним потенціалом для розвитку галузі, навіть в умовах постійного скорочення поголів'я, нестабільної цінової ситуації та значної зношеності обладнання.

Сучасний ринок молочних продуктів в Україні динамічно розвивається та є висококонкурентним сектором ринку продуктів харчування, відкритим для виробництва нових продуктів. Тільки крупних гравців на ньому налічується близько 15-20, не говорячи вже про багаточисленних дрібних локальних виробників, кількість яких перевищує декілька сотень.

Найбільшу частку в загальній закупівлі молока молокопереробним сектором (за підсумками останніх років) займає ЗАТ «Гадячсир» Полтавської області. При цьому в структурі закупівлі переважаючу частку становить молоко від господарств населення. Також основними гравцями ринку молочної продукції є компанії: «Данон Україна» займає 9% ринку із 114,5 тис.т виробленої цільномолочної продукції та 3 тис.т плавленого сиру; «Молочний Альянс» має 7,8% ринку та є великим виробником ЦМП (67,7 тис.т), масла (4,5 тис.т), сирів та сирного продукту (24,3 тис.т), плавленого сиру та сирного продукту (3,2 тис.т); Люстдорф, займає 7% ринку, а загальний обсяг виробництва молочної продукції склав 88,5 тис.т (в основному ЦМП – 84,2 тис.т); Терра Фуд із часткою 6,9% має розгалужену молочно-продуктову лінію - 29,9 тис.т ЦМП, 8,7 тис.т масла, 27,8 тис.т сиредів, 19 тис.т сирів та сирного продукту, а також 1,8 тис.т плавленого сиру; «Альміра», яка є одним із найбільших виробників молочних консервів (за січень-вересень 25 тис.т), сирів та сирного продукту (27 тис.т). Серед інших великих виробників цільно-молочної продукції – «Вім-Білл-Данн Україна» (66,6 тис.т), «Галичина»

(58,5 тис.т), «Мілкіленд-Україна» (26,7 тис. т молочної продукції), які відповідно займають 5,3, 4,8 та 3,9% ринку за результатами 2013 р. [5]

Президент українського союзу промисловців та підприємців Анатолій Кінах констатує, що у 2001-2002 роках на внутрішньому ринку України близько 91% товарів продовольчої групи були українського виробництва. Дослідження, проведене зараз, показало, що залишилось, у кращому випадку, 65-67%. Тобто, промисловість України втрачає внутрішній ринок з усіма відповідними наслідками. На його думку, вплинути на ситуацію можна лише сучасними методами державного протекціонізму, якими користується весь цивілізований світ. Це – підтримка державою агросектору економіки, захист внутрішнього ринку, створення умов для залучення інвестицій та підвищення конкурентоздатності вітчизняної продукції. Натомість нерідко бачимо зворотне [7].

Розмір споживання молочної продукції в середньому на душу населення в Україні встановлено «Нормами фізіологічних потреб в основних харчових речовинах та енергії населення України», складають 380 кг/рік (в перерахунку на молоко).

Таблиця 2

**Виробництво основних груп молочних продуктів в Україні
за 2005, 2010-2013 рр.**

Найменування продукції	Обсяг виробництва продукції по роках, тис. т					2013 р. у % до 2005 р.
	2005	2010	2011	2012	2013	
Молоко оброблене рідке	863,6	822,3	871,2	909,3	946,2	109,6
у т.ч. на одну особу, кг	18,4	18,0	19,1	19,9	20,8	113,2
Масло вершкове	120,0	92,3	97,8	88,2	92,8	77,3
у т.ч. на одну особу, кг	2,6	2,0	2,1	1,9	2,0	79,9
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	83,5	87,2	88,1	78,6	82,8	99,2
у т.ч. на одну особу, кг	1,8	1,9	1,9	1,7	1,8	102,4
Сирні жирні	274,0	224,0	215,0	166,3	163,8	59,8
у т.ч. на одну особу, кг	5,8	4,9	4,7	3,6	3,6	61,8
Продукти кисломолочні	499,0	497,0	472,0	486,1	517,9	103,8
у т.ч. на одну особу, кг	10,6	10,9	10,4	10,7	11,4	107,2

*Джерело: складено автором на основі даних Держслужби статистики України [8]

За рік людина повинна споживати 60 кг молока обробленого рідкого, 5 кг масла, 10 кг сиру м'якого, 3,6 кг сиру твердого, 5 кг сметани. На сьогодні ж виробництво основних молочних продуктів переробною галуззю України, у розрахунку на одного пересічного жителя України далеке від норм споживання. Так, у 2013 р., на одного середньостатистичного українця вироблено 20,8 кг молока обробленого рідкого, 2,0 кг масла, 1,8 кг кисломолочного та неферментованого сиру, 3,6 кг сиру твердого, 11,4 кг кисломолочних продуктів (табл. 2).

Не можливо не погодитись з В. Янишиним [1, С. 85] який виділяє наступні основні тенденції у сфері виробництва, постачання молока для його переробки молокопереробними підприємствами та експорту і імпорту молочної продукції: дефіцит сировини на вітчизняному молочному ринку; стійка динаміка скорочення поголів'я корів; сезонний та дрібнотоварний характер виробництва молока; брак високоякісного молока; відсутність ефективних зв'язків між виробниками сировини і переробниками; значна частка імпорту деяких молочних продуктів; наявність потенціальних можливостей подальшого освоєння перспективних ринків.

Висновки. На основі проведеного дослідження зауважимо, що держава мусить мати довгострокову комплексну програму розвитку молокопереробної промисловості. Зокрема, для початку необхідно забезпечити споживання молока в місцевих дитячих закладах та школах на рівні однієї склянки молока в день на дитину. Для України цей крок забезпечив би стабільне виробництво й споживання молока та молочних продуктів. А це в свою чергу стимулювало розвиток молочного скотарства та молокопереробної промисловості. Безумовно, без підвищення рівня купівельної спроможності населення, належного стимулювання державою виробництва та споживання молочної продукції в країні, національна молокопереробна промисловість, яка виробляє доступні молочні продукти з натуральної та якісної сировини приречена.

Література.

1. Янишин Я.С. Розвиток вітчизняного молочного скотарства в контексті світових тенденцій ринку молока / Я.С. Янишин, Ю.П. Кашуба // Економіка АПК. – 2013. – № 4. – С. 82-85.
2. Молочная промышленность. Организация центровывоза молока в системе агропромышленного комплекса СССР. Обзорная информация по основным направлениям развития отрасли. – М., 1980. – 48 с.

3. Харченко С.В. Передумови та економічні аспекти розвитку молокопереробних підприємств України / С. В. Харченко // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Електрон. наук. фах. вид. №5, 2011р.. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=573>.

4. Україна: Молочна галузь подалу розвивається [Електронний ресурс]. – Українська зернова асоціація. – Режим доступу: <http://ugaport.org.ua/novosti/ukraina/ukra-na-molochna-galuz-pomalu-rozviva-tsya>.

5. Маслак О. Цінова стабільність молочного ринку [Електронний ресурс] /О. Маслак // Агробізнес сьогодні № 21 (268), 2013. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua>.

6. Бондар А.О. Технологічні інновації як чинник підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств молокопереробної галузі [Електронний ресурс] / А.О. Бондар, Ж.М. Жигалкевич // Актуальні проблеми економіки і управління: Зб. наук. праць. К.: НТУУ «КПІ». – Вип.8. 2014.– Режим доступу: <http://probl-economy.kpi.ua>.

7. Молокопереробну промисловість врятує сільгоспкооперація [Електронний ресурс]. – Аграрний тиждень. Україна. Розділ тваринництво. 2014 р. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/tvarinnictvo>.

8. Офіційний веб сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Антощенко В.В. Молокопереробна промисловість України: минуле та сучасність

В статті розглядаються основні тенденції функціонування молокопереробної промисловості України. Діяльність молокопереробних підприємств визначається рядом кризових тенденцій, пов'язаних насамперед, із наростаючим дефіцитом сировини, зростанням цін на молочну продукцію при одночасному зниженні платоспроможного попиту населення, формуванням несприятливої кон'юнктури світового ринку молокопродуктів. Зауважимо, що для подолання кризових тенденцій в молокопереробній промисловості, держава мусить мати довгострокову комплексну програму розвитку цієї галузі. Для початку необхідно забезпечити стабільне виробництво й споживання молока та молочних продуктів, шляхом запровадження обов'язкових програм споживання цих продуктів в дошкільних та шкільних закладах, навіть за рахунок батьків. Безумовно, без підвищення рівня купівельної спроможності населення, належного стимулювання державою виробництва та споживання молочної продукції в країні, національна молокопереробна промисловість, яка виробляє доступні молочні продукти з натуральної та якісної сировини приречена на зникнення.

Ключові слова: молоко, молочні продукти, попит, пропозиція, молокопереробна промисловість, молокопереробні підприємства.

Антощенко В.В. Молокоперерабатывающая промышленность Украины: прошлое и современность

В статье рассматриваются основные тенденции функционирования молокоперерабатывающей промышленности Украины, связанные, прежде всего с нарастающим дефицитом сырья, ростом цен на молочную продукцию при одновременном

снижении платежеспособного спроса населения. Для преодоления кризисных тенденций в молокоперерабатывающей промышленности, государство должно иметь долгосрочную комплексную программу развития отрасли. Для начала необходимо обеспечить стабильное производство и потребление молока и молочных продуктов, путем введения обязательных программ потребления этих продуктов в дошкольных и школьных учреждениях. Безусловно, без повышения уровня покупательной способности населения, надлежащего стимулирования государством производства и потребления молочной продукции, национальная молокоперерабатывающая промышленность, которая производит доступные молочные продукты из натурального и качественного сырья обречена на исчезновение.

Ключевые слова: молоко, молочные продукты, спрос, предложение, молокоперерабатывающая промышленность, молокоперерабатывающие предприятия.

Antoshchenkova V.V. Dairy Industry of Ukraine: Past and Present

The article examines the main trends in the dairy industry of Ukraine, due primarily to the growing shortage of raw materials, rising prices for dairy products while reducing the demand of the population. To overcome the crisis tendencies in the dairy industry, the state should have a long-term comprehensive program of development of the industry. First we need to ensure stable production and consumption of milk and dairy products, through the introduction of mandatory programs consumption of these products in kindergartens and schools. Of course, without an increase in the purchasing power of the population, adequate incentives the state of production and consumption of dairy products, the national dairy industry that produces dairy products available from natural and high-quality raw materials is doomed to extinction.

Keywords: milk, dairy products, demand, supply, dairy industry, milk processing enterprises.

Рецензент – Онегіна В.М., д.е.н., професор.

УДК 338.439.4

ВПЛИВ РЕСУРСОЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОЩУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

**АРТЕМЕНКО О.О., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Головним обмеженням широкого впровадження інноваційних технологій в практику діяльності підприємств аграрного сектора є низький рівень забезпечення сільськогосподарського виробництва ресурсами, в першу чергу, фінансовими та інвестиційними.